

HELENA KRASOWSKA

STRUKTURA NARODOWOŚCIOWA REGIONÓW POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ UKRAINY

Od uzyskania niepodległości przez Ukrainę jej stosunki z Polską coraz bardziej są uważane przez międzynarodowych ekspertów za strategiczne. Polska, jako jedno z pierwszych państw, uznała niezależność Ukrainy w roku 1991.

Analizie zróżnicowania narodowościowego w tym artykule podlegają obwody donieckie i zaporoskie; jedne bardzo wysunięte na wschód, graniczą z Federacją Rosyjską, inne leżą nad samym Morzem Azowskim. Miasta obwodowe Donieck i Zaporozże zaliczane są do największych miast na Ukrainie, obok Kijowa, Charkowa, Dniepropietrowska, Odessy, Lwowa i Krywego Rogu.

„Dzikie Pola”, „Zaporoska Sicz”, „Dzikie Południe”, „Dzikie Stepy” – to określenia analizowanego terenu, kiedy przechodzili przez te ziemie jedynie koczownicy. Na uwolnione obszary, znacznie zniszczone przez napady mongolskie, napływali zbiegowie z księstw zależnych od Złotej Ordy, a także osadnicy polscy. W ciągu XV-XVI w. ta ziemia niczyja stała się ojczyzną ukraińskich i rosyjskich kozaków. Tworzyła się tam społeczność złożona z wielu grup etnicznych

Step przyciągał również przestępców oraz ludzi politycznie i religijnie prześladowanych, którzy szukali

.....
Dr *Helena KRASOWSKA* jest adiunktem
w Instytucie Sławistyki PAN
w Warszawie.
bukowiniana@wp.pl

dla siebie schronienia. Wielu protestantów, katolików i staroobrzędowców oraz tych, którzy obchodzili dawne obrzędy po rozłamie w Cerkwi w XVII w. osiedlało się na stepach [Kuromija 2002: 66]. Historia składu narodowo-etnicznego południowo-wschodniej Ukrainy to przede wszystkim dzieje kolonizacji tego regionu w XVIII-XIX w., kiedy na tych terenach osiedlali się zarówno Rosjanie, jak i Bułgarzy, Grecy, Polacy, Żydzi, Niemcy. Na różnorodność składu narodowego i etnicznego wpłynął również okres radziecki, tj. planowa industrializacja tych regionów, rozwój przemysłu, a także procesy migracyjne po rozpadzie Związku Radzieckiego.

Trzeba podkreślić, że masowe, równomierne zasiedlenie badanych przez mnie terenów rozpoczyna się dopiero w drugiej połowie XVIII w. Należało tu utworzyć nową bazę paliwowo-metalurgiczną dla imperium rosyjskiego poprzez rozbudowę donieckiego przemysłu węglowego oraz wzmocnienie rolnictwa poprzez kolonizację stepów czarnomorskich i azowskich.

Mozaikę etniczną południowo-wschodniej Ukrainy otwiera najliczniejsza dziś grupa jej mieszkańców – U k r a i ŋ c y. Drugą liczebnie grupą są R o s j a ŋ i e (por. Tab. 1 i 2).

B u ł g a r z y. Obecność mniejszości bułgarskiej zamieszkującej dziś terytorium obwodu zaporoskiego sięga drugiej połowy XIX w. W latach 1861-1862 Bułgarzy besarabscy założyli na tych terenach 34 wsi, a Bułgarzy wiedeńscy – 2. Z założonych 36 wiosek bułgarskich do dzisiejszego dnia zachowało się 30 [Paczew 2003¹: 71].

Bułgarzy besarabscy zgodnie z umową paryską z 1856 r. odeszli od Rosji do Księstwa mołdawskiego. Przyczyną dalszej migracji był konflikt bułgarskich kolonistów z urzędem mołdawskim, a także pogarszający się ich standard życiowy. Besarabscy Bułgarzy na nowo osiedlonych ziemiach otrzymali pomoc pieniężną, ziemię, a także zwolnienie od podatków na okres 8 lat – podobnie jak inni osiedleńcy. Wówczas osiedliło się tu 3,5 tys. rodzin (17,5 tys. osób).

Drugi kierunek migracji prowadził w latach 1861-1863 z Wiedina w północno-zachodniej Bułgarii. W wyniku kryzysu socjalno-ekonomicznego w tym regionie (tzn. osiedlenia się tam muzułmanów, którzy migrowali z Rosji w 1860 r.), Bułgarzy szukali dla siebie nowych miejsc zamieszkania. Osiedlając się na terenach obecnego województwa zaporoskiego, nie otrzymali praw kolonistów cudzoziemskich, podobnie jak ich ziomkowie besarabscy, lecz tylko małe działki ziemi, natomiast zostali zwolnieni ze służby wojskowej i podatków na 8 lat, otrzymali też jednorazową pomoc finansową.

Bułgarzy zamieszkiwali przeważnie w zwartych wiejskich grupach. Urbanizacja regionu wpłynęła na sytuację Bułgarów, zaczęli oni migrować do miast. Według spisu ludności z 1989 r. aż 47,9% bułgarskiej mniejszości to mieszkańcy miast [Czislennost' 1991: 126-128]. Dynamika wzrostu liczby przedstawicieli tej narodowości po osiedleniu się na terenach południowej Ukrainy rosła do pewnego czasu. Do 1914 r. ich liczba wzrosła potrójnie i wynosiła 45 tys. Później na skutek strat demograficznych (pierwszej wojny światowej, Wielkiego Głodu (1921-22 i 1932-33), represji stalinowskich liczba ta

.....

¹ Por. Пачев С., *Возникновение болгарских сел в Северном Приазовье (1861-1863)*, Мелитополь 2007, ss. 88 – autor opisuje osiedlenie się Bułgarów w ujazdach berdiańskim i melitopolskim (gubernia taurydzka). Główne kierunki migracji pochodziły z Besarabii oraz północno-zachodniej Bułgarii w latach 1861-1862. W wyniku tych migracji powstały bułgarskie wsie na terytorium dzisiejszego województwa zaporoskiego. Autor podaje bardzo interesujące dokumenty archiwalne, po raz pierwszy publikowane. Autor jest Bułgarem, jednym z najaktywniejszych liderów w tym regionie, prezesem Stowarzyszenia Bułgarskiej Kultury „Bałkany” w Melitopolu. Por. też Мільчев В.І., *Болгарські переселенці на півдні України 1724-1800*, Київ-Запоріжжя 2001; por. też Чоп В.М., *Участь болгарських колоністів приазов'я в повстанському русі 1919-1921 рр.* [w:] *Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003*, s. 92-96.

zmniejszyła się. Niewiele zwiększyła się liczba ludności narodowości bułgarskiej w okresie po drugiej wojnie światowej; w 1979 roku wynosiła 37,1 tys. Spis ludności z 1989 roku podaje 43,6 tys. [Czislennost' 1991: 126], a z roku 2001 – 27 764 [Ukraina 2003: 27].

Spadek liczebności osób narodowości bułgarskiej tłumaczy się dwójako: brakiem nowych kolonistów i asymilacją. Badacze kultury bułgarskiej tłumaczą fakt asymilacji zawieraniem małżeństw z osobami niebułgarskiej narodowości, brakiem szkolnictwa, brakiem warunków dla rozwoju narodowej kultury na poziomie, który odpowiadałby współczesnym wymogom.

Uwagę również zwraca tendencja do rusyfikacji w XX w. m.in. w środowisku Bułgarów. W roku 1979 70% wymieniło język rosyjski jako ojczysty, w roku 1989 50% uznało język rosyjski za ojczysty [Czislennost' 1991: 140]. Około 50% Bułgarów mieszka obecnie w innowacyjnym otoczeniu: rosyjskim i ukraińskim, nadal ulegając procesom asymilacyjnym.

Spis ludności z 2001 r. podaje, że na całej Ukrainie Bułgarów jest 204 574, spośród nich 64,2% język bułgarski uważa za swój. W obwodzie donieckim mieszka 4833 Bułgarów, w zaporoskim – 27 764; najwięcej Bułgarów zamieszkuje obwód odeski – 150 683. Mieszkają oni również w obwodach: dniepropietrowskim, kirowogradzkim, ługańskim, charkowskim, chersońskim i na Krymie [Ukraina 2003: 17].

N i e m c y. Osiedlenie się Niemców na terenach południowo-wschodniej Ukrainy to przede wszystkim XVIII w. Dla zasiedlenia nowego terytorium potrzebni byli koloniści z innych państw Europy. Katarzyna II wydała w 1762 r. manifest, w którym zachęcano uchodźców z Niemiec, Holandii oraz innych państw, by przenosili się do niektórych miejscowości południowo-wschodniej Rosji. Kolejne rozporządzenia z roku 1763 oraz z 1800 mówiły o pewnych ulgach dla kolonistów niemieckich, m.in. wolności religii, zwolnieniu ze służby wojskowej, 30-letniej uldze w opłacie podatków. [Popenko/ /Morozowa 2003: 80]. W roku 1789 przybyli Niemcy ze wschodnich Prus, osiedlając się wokół Aleksandrowskiej twierdzy, zakładając 8 kolonii [Suprunenko 2007: 165].

Ziemie na osiedlenie przyznano Niemcom na prawym brzegu rzeki Mołoczna. W jednej z pierwszych fal migracji przybyło tu około 250 rodzin w roku 1804. Przybywali z Baden, Bawarii, Nasau, Wirtembergii. W roku 1809-1810 osiedliło się znowu na ziemi zaporoskiej około 600 rodzin. Migracja Niemców trwała także później. Podkreślić należy, że przybywali nie tylko z terytorium Niemiec, ale także z guberni Sankt-Petersburskiej. W latach 1804-1811 tylko w powiecie melitopolskim istniało już 30 niemieckich kolonii. Niemcy osiedlali się tu także w latach 1804-1822, zakładając w sumie 33 nowe osady [Suprunenko 2007: 166].

W roku 1804 w Halbsztadt (obecnie Mołoczkańsk) została otwarta szkoła niemiecka. W niektórych rejonach południowo-wschodniej Ukrainy Niemcy stanowili 78% mieszkańców. Z każdym rokiem liczba kolonii wzrastała. W roku 1822 nadano im ziemię w okolicach Mariupola i Berdiańska [Popenko/Morozowa 2003: 80].

Niemcy, którzy osiedlili się na terytorium imperium rosyjskiego (mowa o obecnych terenach obwodów donieckiego i zaporoskiego), byli w 60% luteranami, w 20% menonitami², w 14% katolikami. Odegrali znaczną rolę w rozwoju tego regionu. Zakładali przedsiębiorstwa, prowadzili gospodarstwa rolne. Pierwsi na tych ziemiach wymyślili zachowywa-

.....

² О tym, чим займовали się меноніци зналець можна więcej інформації в: Романюк М.В., *Борошно-мельна промисловість у менонітських колоніях півдня України (кінець XVIII- початок XX століття)*, [w:] Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003, s. 81-85; Шаповалов Г.І., *Якір – духовний символ менонітів півдня України* [w:] Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003, s. 86-88.

nie wilgoci na suchych ziemiach, używając pary, zbudowali warsztat dla oczyszczenia pszenicy, pług z redlicą czterosecową, zostali pionierami warzenia piwa, zbudowali pierwszą szosę łączącą wieś Pryszyb z dworcem kolejowym [Suprunenko 2007: 166]. Pod koniec wieku XVIII uprawiali na stepach ziemniaki, a wówczas były one tam czymś egzotycznym.

W roku 1941 Niemców zsyłano na wschód Związku Radzieckiego, a nazwy wsi zmieniano. Władza radziecka jako sposób karania stosowała przesiedlanie całych grup narodowych i religijnych. Tak też było z Niemcami na południu Ukrainy. 22 września 1941 r. Państwowy Komitet Obrony zdecydował o przesiedleniu 31 320 osób niemieckiego pochodzenia. 30 720 z nich skierowano do nowych miejsc zamieszkania w obwodzie aktiubińskim, z tego 600 osób zostało przy robotach drogowych w Astrachaniu [Babycz 2003: 108].

Niemcy, którzy zostali na miejscu z różnych przyczyn po roku 1992 założyli Stowarzyszenia Niemieckie, które mają za cel odrodzenie niemieckich tradycji. Walczą one zwłaszcza o przewrócenie nazw topograficznych tam, gdzie istniały liczne niemieckie ośrodki. Spis ludności z roku 2001 podaje, że Niemców na Ukrainie było 33 302, w tym w Donieckim 4620, w Zaporoskim 2209 osób [Ukraina 2003: 21].

G r e c y. Pod koniec lat siedemdziesiątych XVIII w. na terytorium obecnych obwodów donieckiego i zaporoskiego zostali przesiedleni Grecy. Pierwsze osady Greków na tych terytoriach powstały w rezultacie wojny rosyjsko-tureckiej (1768-1774). Po zakończeniu wojny Katarzyna II dała pozwolenie na osiedlenie się greckim żołnierzom i oficerom, którzy walczyli z Turkami po stronie rosyjskiej. Również prawosławni Grecy, uciekając z Krymu, osiedlali się na ziemiach dzisiejszej południowo-wschodniej Ukrainy w okolicach Doniecka. Założyli m.in. Mariupol oraz 23 inne greckie osady [Sokołowska 2005: 115]. W latach 1812-1813 na terytorium rejonu kujbyszewskiego założyli także swe osady, m.in. do dziś mieszkają we wsi Nowomłynowka [Suprunenko 2007: 168].

Wyznaczano im konkretne terytoria. Rząd rosyjski zachęcał przesiedleńców, dając im również odpowiednie ulgi podatkowe. Średnio na jeden grecki dwór przypadało po 60 dziesięcin ziemi. Wyznaczony teren w ciągu 10 lat powinien być zasiedlony wyłącznie przez Greków.

Grecka mniejszość składała się z dwóch grup etnicznych i językowych: Greków ellinów, mówiących dialektem nowogreckim, oraz Greków zamieszkujących Krym wraz z Tatarami, którzy przejęli ich dialekt. Mariupol oraz okoliczne wsie (ok. 12) założyli Grecy ellini, 10 kolejnych wsi założyli Grecy innojęzyczni. Na początku wieku XIX mieszkało tu 11,5 tys. Greków [Łozko 2001: 222].

Stalinowska polityka dotknęła represjami i deportacjami również grecką mniejszość zamieszkałą na Ukrainie.

Wspólnota grecka, podobnie jak inne wspólnoty mniejszościowe, odrodziła się po roku 1990. W Mariupolu i Doniecku istnieją radiowe i telewizyjne programy w języku nowogreckim. Została utworzona również Federacja Greckich Towarzystw Ukrainy, która reprezentuje etniczne interesy Greków. Spis ludności z roku 2001 podaje ogólną liczbę Greków mieszkających na Ukrainie: 91 548; w tym w Donieckim – 77 516 osób, w Zaporoskim – 2179 osób [Ukraina 2003: 18, 26].

Ż y d i. Pośród innych narodów, które osiedliły się na ziemiach stepowych, byli również Żydzi. Pod koniec roku 1762 rosyjska polityka kolonizacyjna zaczyna słabnąć (najpierw osiedlano według przynależności religijnej, tzn. prawosławnej), mogli osiedlać się także inni cudzoziemcy z wyjątkiem Żydów. Zakaz ten skasowano w roku 1769 [Pirko

2004: 60]. Rozporządzenie Katarzyny II z roku 1769 dało Żydom pozwolenie na wjazd do imperium rosyjskiego. Dzięki temu rozporządzeniu osiedlali się tutaj głównie Żydzi z Polski. Przyjęli oni obywatelstwo rosyjskie, podobnie jak inni koloniści.

Masowe przesiedlanie Żydów na terytorium obwodu zaporoskiego odbyło się w połowie XIX w. W latach 1845-1855 założonych zostało 17 koloni w obecnych rejonach hulajpolskim oraz kujbyszewskim. Kierunki wychodźstwa prowadziły z guberni witebskiej, grodzieńskiej, jekaterynosławskiej, kowieńskiej, mohylewskiej i czernihowskiej. Żydzi otrzymali ziemię i pieniądze na budowę domów oraz na zakup zwierząt domowych, zwolnieni zostali od podatków na 10 lat, a także od służby wojskowej na 25 lat [Narody 1997: 17].

Stwierdza się dość szybki przyrost mniejszości żydowskiej w południowym regionie (tzn. guberni jekaterynosławskiej i taurydzkiej). Żydzi dbali o rozwój religijny, szkolnictwo, i o centra kulturowe. Na przykład w roku 1894 w Mariupolu została zbudowana synagoga. W Doniecku synagoga istniała od końca wieku XIX, zaś w roku 1910 rozpoczęto budowę kolejnej synagogi³ [Alter 2000: 42].

W latach trzydziestych istniało na Ukrainie pięć rejonów żydowskich, m.in. w nowożyłtopolskim (Zaporoże, 40 wsi) [Dowidnyk 2001: 48].

Reżim stalinowski prześladował również Żydów, byli oni deportowani i represjonowani. Liczba Żydów znacznie zmniejszyła się też w latach powojennych. Od początku lat siedemdziesiątych zaczęli masowo wyjeżdżać do Izraela. Na przykład w roku 1990 wydano z Ukrainy 68 tys. pozwoleń wyjazdu na stałe miejsce zamieszkania: Izrael [Dowidnyk 2001: 59].

Podobnie jak inne mniejszości, obecnie Żydzi również zakładają stowarzyszenia, biorą aktywny udział w życiu miast i regionu. Liczba Żydów w roku 2001 na Ukrainie wynosiła 103 591 osób, w tym w obwodzie donieckim – 8825, w zaporoskim – 4353 [Ukraina 2003: 19].

C z e s i. Na południowo-wschodniej Ukrainie Czesi zjawili się w roku 1869. Zanim przybyli tutaj, założyli na Krymie w latach 1862-1864 cztery kolonie. Okazało się jednak, że ziemia tam nie nadaje się do uprawy. Część z nich otrzymała pozwolenie na kolejne przesiedlenie w okolice Melitopola. Założyli tu wieś Czechograd, która istnieje do dziś pod nazwą Nowobohdaniwka [Afanasiewa/Pawłow 2005: 79-80]. Sporo kolonii czeskich powstało pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych XIX w. w guberni wołyńskiej⁴.

Czesi do dziś mieszkają we wsi Nowobohdaniwka oraz w Melitopolu. Zachowali język i posługują się nim do dziś; najlepiej mówi po czesku najstarsze pokolenie.

Konsulat Czeski dba o rozwój i zachowanie tradycji i kultury czeskiej. Uczniowie mają możliwość nauki języka. Czesi w Czechogradzie są katolikami. Istnieje tam rzymskokatolicki

• • • • •

³ Na temat Żydów por. Чумак В.М., Іванова І.А., *Євреї в системі аграрних відносин на Україні: історичний аспект* [w:] Державна етнічна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2001, s. 77-80; Савченко І.В., *Організація управління колоніями південної України у другій чверті XIX століття*, [w:] Державна етнічна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2001, s. 80-81; Мельникова Н.П., *Традиційні і нові елементи в побуті євреїв-землеробів півдня України (XIX- поч. XX ст.)*, [w:] Державна етнічна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2001, s. 81-84; o obecnym stanie stowarzyszeń żydowskich por. Чернова Л.Е., *Єврейские общины в демократической Украине (Юго-Восточный регион)*, [w:] Державна етнічна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003, s. 88-91.

⁴ Tu pominię dalszą migrację Czechów na Ukrainę. Ograniczę się tylko do interesującego nas terytorium badawczego.

kościół, pracuje obecnie (2010) ksiądz z Polski ze Zgromadzenia księży Michalitów oraz dwie siostry zakonne z Czech.

Na Ukrainie dziś mieszka 5917 osób deklarujących narodowość czeską, w Zaporoskim – 808 osób [Ukraina 2003: 25].

Tatarzy. Liczną grupę osiedleńców w Donieckim i Zaporoskim stanowili Tatarzy. Tatarzy krymscy utworzyli na Krymie zwartą grupę złożoną ze zmieszania różnych miejscowych etnosów w wiekach VII-XIII z turekojęzycznymi plemionami huzarów, połowców, mongoło-tatarów. Tatarzy powołańscy powstali w wyniku mieszanki złożonej z turekojęzycznych Bułgarów środkowego Powoła oraz turekojęzycznych narodów ze Złotej Ordy.

Tatarzy powołańscy najaktywniej osiedlali się w regionie donieckim w wieku XIX w związku z rozwojem przemysłu w tym regionie. Ze spisu ludności z roku 1923 wiadomo, że 96,4% ogólnej liczby mieszkańców donieckiej guberni (5347 osób) było Tatarami. Mieszkali oni w okolicach kopalni, m.in. w okręgach juziwskim, bachmuckim oraz ługańskim [Dyngies 2000: 58].

W drugiej połowie XX w. Tatarzy krymscy osiedlili się w okolicach Melitopola. Między innymi był to skutek powrotów Tatarów deportowanych w okresie stalinowskim, którzy nie mieli możliwości powrotu na Krym. Po 1990 r. coraz częściej wracają oni na Krym⁵.

Tatarzy są wyznania muzułmańskiego. Wiadomo, że na Donbasie na początku XX w. istniały 2 meczety (w Makiejewce i Ługańsku) oraz kilka budynków modlitewnych w okolicy. Obecnie (2010 r.) powstaje nowy, okazały meczet na przedmieściu Doniecka.

Na całej Ukrainie mieszka 73 304 Tatarów, w tym w obwodzie donieckim najliczniejsza grupa – 19 161 osób, w zaporoskim – 5177 osób [Ukraina 2003: 26-27].

Polacy. Duże grupy Polaków – włościan i robotników – trafiły także na Ukrainę południowo-wschodnią w XVIII i XIX w. Zostali oni wywiezieni z Polski lub sprowadzeni przez wielkich właścicieli ziemskich i ośrodki przemysłu. Pracowali w manufakturach, hutach, cukrowniach, gorzelniach i w innych zakładach. W tym miejscu chcę przedstawić kilka przykładów osiedlania się Polaków na tym terenie. W roku 1843 do wsi Husarka w Zaporoskim przybyło 19 rodzin polskich z gubernii podolskiej. Osiedlili się w zachodniej części wsi, która przyjęła nazwę Polska. Wśród nich byli m.in.: Józef Podgorodecki, Choma Szlocki, Piotr Krasewicz, Leon Zelewski, Piotr Prokaskowski, Jan Terlecki, Henryk Zwarszakowski [Nowikow 2007: 275].

Zsyłani byli również Polacy z Polski za uczestnictwo w powstaniach: styczniowym i listopadowym. W wyniku powstania listopadowego w roku 1830 około 5000 osób zesłano na Kaukaz. Droga prowadziła zesłańców przez wieś Griszyń w obwodzie donieckim. Z powodu epidemii kilkadziesiąt rodzin tu zostało. Ulicę, na której zamieszkali Polacy nazwano – Polaccyzna. Po powstaniu styczniowym w roku 1863 w Siergiejewce obwód doniecki osiadło 36 polskich rodzin. Miejscowy inspektor ziemski wyznaczył Polakom pługiem miejsce dla budowania domów. W taki sposób powstała ulica, która przyjęła nieoficjalną nazwę – Polska.

W roku 1868 Polacy z kijowskiej i podolskiej guberni osiedlili się w powiecie melitopolskim [Narody 1997: 12]. Byli zwolnieni z podatków na 4 lata, otrzymali po 8 dziesięcin ziemi na osobę płci męskiej, ale nie otrzymali zapomogi finansowej [Narody 1997: 17].

.....

⁵ Problem Tatarów od kilku lat jest podejmowany na forach ukraińskich, ale także międzynarodowych, zwłaszcza mowa o przynależności terytorialnej, samoidentyfikacji, stereotypów itd. Por. Suchomłynow L.A., *Dokąd zmierzają Tatarzy krymscy: tragizm przeszłości i dylematy teraźniejszości*, „Rocznik Wschodni”, nr 12, Rzeszów-Kraków 2006/2007, s. 124-130.

W drugiej połowie wieku XIX i na początku XX główny szlak emigracyjny ludności polskiej kierował się nie tylko na Syberię, lecz do największych ośrodków miejskich i przemysłowych. W Petersburgu, Moskwie, Odessie, Rydze, w Zagłębiu Donieckim możliwości zatrudnienia były bardzo duże [Łukawski 1978: 45].

Krótki zarys obecności Polaków na badanym przez mnie obszarze podzielić można na następujące etapy: najpierw była to dobrowolna migracja zarobkowa, następnie zsyłki i deportacje Polaków na południowo-wschodnią Ukrainę; migracje lat 1960-1980 dobrowolne, ale jednak przymuszone polityką sowiecką (wojsko, przymusowa praca po studiach), i polskie odrodzenie narodowe po roku 1991.

Ormianie. Ormianie na południowo-wschodniej Ukrainie pojawili się w połowie XIX w. Dwie przyczyny wskazują na osiedlenie się Ormian w okolicach Melitopola. Pierwsza z nich to nadanie Nowoaleksandrowce nowej nazwy Melitopol w roku 1842. W związku z tym jako młode miasto dawało ono szereg ulg osiedlającym się. Druga: po zakończeniu wojny krymskiej (1853-1856) Ormianie powracali na swoje miejsca; niektórzy „po drodze” zostali w Melitopolu. Spis ludności z roku 1897 wykazuje, że w Melitopolu mieszkało 201 Ormian, wyznania ormiano-gregoriańskiego oraz ormiano-katolickiego [Krylow/Moskalew 2005: 99]. W roku 1862 Ormianie otrzymali ziemię pod budowę świątyni, a w roku 1864 świątynia już działała [tamże: 100]. W latach dwudziestych XIX w. w Melitopolu działała ormiańska szkoła. Rosła też liczba Ormian, na przykład w roku 1921 w Melitopolu mieszkało ich 157, a w roku 2001 – 430.

Na całej Ukrainie Ormian w roku 2001 mieszkało 99 894 osób, w tym w Donieckiem 15 734, w Zaporoskiem – 6411 [Ukraina 2003: 27].

*

Powyżej przedstawione zostały informacje o niektórych wspólnotach etnicznych i narodowych na terenie obwodów donieckiego i zaporoskiego, lista innych mniejszych narodowości jest długa. Warto zauważyć, że charakterystyczne dla Dzikich Stepów zawsze były konflikty międzyetniczne. Mieszkało tutaj tyle różnych grup narodowych, że step stał się polem walk międzyetnicznych. Już w czasie panowania na tym terenie Imperium Rosyjskiego step powielał swój wielonarodowy charakter [Kuromija 2002: 69].

Ważne cechy etniczne, tzn. kryterium używania języka ojczystego, który często był utożsamiany z tożsamością narodową, oraz wyznanie religijne uwzględnił pierwszy rosyjski spis ludności przeprowadzony w roku 1897. Jak wiadomo, na badanym obszarze, gdzie mieszkała ludność mieszana narodowościowo, przypuszczalnie istniała spora grupa ludności o niedeklarowanym poczuciu przynależności narodowej. Decydowało o takim stanie rzeczy używanie równocześnie dwóch języków. Ponadto społeczność chłopska miała bardzo niskie poczucie narodowe. W związku z powyższym liczba Ukraińców i Polaków była w spisie znacznie zaniżona na korzyść Rosjan.

„W sytuacjach wątpliwych, zwłaszcza na obszarach pogranicza, ludność żyjąca na rosyjsko-ukraińskim styku etnicznym częściej zaliczała się do kategorii rosyjsko- a nie ukraińskojęzycznej. Przy stosowaniu kryterium językowego do narodowości polskiej zaliczano automatycznie osoby pochodzenia szlacheckiego, bardziej świadome swej tożsamości narodowej. Natomiast bardzo często polską ludność chłopską wyznania rzymskokatolickiego kwalifikowano do grupy ukraińsko- lub rosyjskojęzycznej” [Eberhardt 1994: 15].

Na Donbasie rozmawiano wieloma językami, podstawowymi jednak były rosyjski i ukraiński. Kozacy dońscy rozmawiali „językiem kozackim”, tj. rosyjskim z elementami ukraińskiego i tatarskiego. Mniej świadomi mieszkańcy Donbasu rozmawiali (w pewnej mierze do dziś) rosyjsko-ukraińskim surżykiem, tj. „dialektem ukraińsko-rosyjskim”. Często

osoby mieszkające na ukraińsko-rosyjskim pograniczu nie utożsamiały się ani z Ukraińcami, ani z Rosjanami, nazywając siebie *perewertni* (ukr. *перевертні*) lub *perewertyszy* (*перевертыши*) [Kuromija 2002: 71]. W roku 1796 Katarzyna II wydała rozporządzenie o utworzeniu małorosyjskiej gubernii, jako prowincji imperium rosyjskiego, a naród zamieszkały na tym terenie otrzymał nazwę *małorus* [Michajłow 2006: 63]. Przeglądając dokumenty w 2008 r. w Państwowym Archiwum w Zaporozżu, spotkałam się z anketami, gdzie w rubryce *narodowość* było wpisane – *małorus*.

Spis ludności przeprowadzony w roku 1897 w Rosji, wyznaczając kryterium językowe jako kryterium narodowości, podaje, że na terytorium guberni jekaterynosławskiej ogółem mieszkało 2113,7 tys. osób, w tym za swój ojczysty język uważało ukraiński 1456,4 tys. osób (68,8%), rosyjski 365 tys. (17,3%), polski 12,4 tys. (0,6%), żydowski 99,2 tys. (4,7%), inne to 180,7 tys. osób (8,5%). W guberni taurydzkiej, do której należały powiaty berdiański i melitopolski, ogółem ludności było 1447,8 tys. osób, za język ojczysty ukraiński uważało tu 11,1 tys. osób (42,2%), rosyjski – 404,5 tys. (28%), polski 10,1 tys. (0,7%), żydowski 55,4 tys. (3,8%), inne – 366,7 tys. osób (25,3%) [Eberhardt 1994: 20].

Co do przynależności religijnej, to w guberni jekaterynosławskiej dane z roku 1897 podają, że prawosławni stanowili tu 90,05% ogólnej liczby mieszkańców, wyznania mojżeszowego – 4,78%, rzymskokatolicy – 1,52%, protestanci – 3,06%, muzułmanie – 0,1%, staroobrzędowcy – 0,44 %, wierni Cerkwi ormiano-gregoriańskiej – (448 osób), ormiano-katolickiej – (24 osoby), tj. razem 0,02%, karaimi – 0,02%, anglikanie – 0,002%. W taurydzkiej guberni prawosławni stanowili 73,88%, wyznania mojżeszowego – 8,2%, rzymskokatolicy – 2,03%, protestanci – 4,73%, muzułmanie – 13,18, staroobrzędowcy – 0,95% [Bielikowa 2005].

Współzycie międzyetniczne na badanym przeze mnie obszarze przez całe wieki było konfliktowe i całkiem odmienne niż np. na terytorium Bukowiny karpackiej. Przypomnę jedynie, że na Bukowinie przedstawiciele różnych narodowości i wyznań cieszyli się swobodami i szanowali sąsiadów innego wyznania czy też innej narodowości [por. Krasowska 2006]. Całkiem odwrotnie było na terenie przeze mnie opisywanym. Tatarzy i muzułmanie w Donbasie często stawali się ofiarami [Kuromija 2002: 71]. Relacje między Ukraińcami i Rosjanami również były różne, często konfliktowe. Nie oszczędzali obraźliwych przezwisk, Rosjanie Ukraińców nazywali *chochtami*, odwrotnie – Rosjanie byli nazywani *kacapami*.

W roku 1917 antysemityzm nabrał rozmachu. Organizacja partyjna bolszewików w Juzowce wymienia walkę z Żydami na drugim miejscu w kolejności w swym planie działania. Niektórzy z bolszewików źle odnosili się do osób innych narodowości, obrażając je [Kuromija 2002: 132]. Liczba mieszkańców Donbasu w latach 1917-1919 zmniejszała się. Przyczyną były ciężkie warunki pracy w kopalniach i wojna. Ekonomiczne centrum tej radzieckiej republiki stało się wówczas cmentarzem donieckich górników i hutników [Kuromija 2002: 172]. W donieckiej guberni w pierwszej połowie kwietnia 1922 r. zarejestrowano, że z głodu zmarło tu 1075 dzieci i 1038 osób dorosłych [Kuromija 2002: 188]. Był to również czas, kiedy władza radziecka siłą wprowadzała ateizm; zamykano świątynie.

„W Donbasie zamkniętych zostało 8 cerkwi w Bachmucie i w okolicach, 5 – w Petrowskim (Gorłowce), 8 w Rykowie (Jenakijewie), oraz okolicach wszystkiego około 42 cerkwie, były one prawosławne. Przeszło działać również 6 synagog, 35 domów modlitewnych, należących do baptystów, 2 rzymskokatolickie kościoły i 3 klasztory” [Kuromija 2002: 204].

Kolektywizacja ziemi dotknęła wszystkie grupy narodowościowe. Wywłaszczenia wśród Bułgarów, Niemców i Greków były wyższe: 10% Greków zostało deportowanych, w Gryzynomu 40% Niemców zostało rozkułaczonych. W Mariupolu Grecy z Ukraińcami toczyli walki. Sporo Greków i Niemców miało zamiar uciec za granicę. 30% Żydów nie posiadało w ogóle praw obywatelskich [Kuromija 2002: 230-231].

Kolejny spis ludności na Ukrainie radzieckiej był przeprowadzony w roku 1926. O jego wynikach szczegółowo informuje praca *Przemiany narodowościowe na Ukrainie w XX wieku* [por. Eberhardt 1994]. W związku z prowadzoną reformą administracyjną na Ukrainie trudno jest ustalić liczebność i skład narodowościowy w odniesieniu do obecnych granic donieckiego i zaporoskiego. Obwody te powstały później, w latach 1938 i 1939.

Wielki Głód z lat 1932-33 zabrał ze sobą miliony osób. Zaznaczyć pragnę, że na tych terenach głód nie zakończył się w roku 1933, trwał on aż do roku 1936, zwłaszcza w obecnym Doniecku i okolicach [Kuromija 2002: 254].

W obwodzie stalińskim, obecnie donieckim, od września 1937 do lutego 1938 r. zaaresztowano co najmniej 4265 etnicznych Niemców, z nich 84,6% zostało rozstrzelanych. Niemcy stanowili 1,5% mieszkańców obwodu. W represjach ucierpieli również przedstawiciele innych narodów, jedynie z powodu swej etnicznej przynależności. Na przykład w roku 1937 w jednej wsi zostało rozstrzelanych 600 Greków. Zarzucono im, że mają zamiar utworzyć grecką republikę. Zostali też rozstrzelani prawie wszyscy członkowie grupy greckiego teatru w Mariupolu [Kuromija 2002: 335-336]. Szacunkowe dane pokazują, że w obwodzie stalińskim w roku 1937-1938 prowadzono co najmniej 33 774 sprawy sądowe. Niektóre sprawy dotyczą równocześnie kilku osób. Z tego 27-30 tys. osób zostało rozstrzelanych. Dane statystyczne podają, że w obwodzie stalińskim na 9367 osobach wykonano wyrok. Należały one do trzech mniejszości: Niemców, Polaków, Greków [za Kuromija 2002: 253]. Represjom podlegali również Ukraińcy. Pomijam tu w zasadzie problem II wojny światowej oraz niszczenie ludności żydowskiej przez Niemców.

Po II wojnie światowej w roku 1945 liczba osób w obwodzie stalińskim wynosiła 1 998 000; do roku 1959 wzrosła podwójnie i wyniosła 4 262 000 [Kuromija 2002: 461].

Przy ogólnych spisach ludności na terenie obecnej Ukrainy jest wiele nieścisłości i ich dokładność budzi pewne obawy.

„Następny pełny spis ludności na rozpatrywanym obszarze (obecna Ukraina) odbył się dopiero w 1959 r. Spisy ludności przeprowadzone w Związku Radzieckim w latach 1937 i 1939 są niepełne. Ponadto spis z 1939 r. był celowo zniekształcony. Z tego względu może służyć jedynie do orientacyjnych, szacunkowych rachunków” [Eberhardt 1994].

Jak wiadomo, lata trzydzieste XX w. przyniosły duże straty ludności. Dziś już wiadomo, że tysiące ludzi różnych narodowości zginęło w czasie Wielkiego Głodu. Represje z 1937 roku zniszczyły miliony osób o innej niż „radziecka” narodowości. Pamiętać należy o represjach i deportacjach ludności. Następnie II wojna światowa doprowadziła do zmniejszenia się ogólnej liczby ludności. Literatura na ten temat jest bardzo obszerna.

Od roku 1959 stałość granic terytoriów Ukrainy pozwala na bardziej przejrzyste ujęcie dotyczące spisów ludności, choć niewątpliwie zaniżone w stosunku do mniejszości narodowych, w tym zwłaszcza polskiej. Obraz pokazany według badanych obwodów daje podstawę do pewnej interpretacji. Warto zaznaczyć, że spisy ludności za czasów istnienia ZSRR nie są do końca wiarygodne i traktować je należy ostrożnie [por. Wilson 2000: 231].

Poniżej pokazany jest skład narodowościowy w obwodach donieckim i zaporoskim z lat 1959, 1989 i 2001 [Eberhardt 1994; Ukrajina 2003; Dowidnyk 2001]. Spis ludności

w latach 1959 i 1989, jak wiadomo, przeprowadzony był sposobem radzieckim. Zauważyć można, że w rubrykach ze znakiem (–) w roku 1959 nie uwzględniono danej narodowości, choć jak widać już w roku 1989 przedstawiciele tego narodu istnieli na badanym przez mnie obszarze.

Tabela 1. Spisy ludności w obwodach donieckim i zaporoskim z lat 1959, 1989 i 2001

Rok Narodowość	Obwody donieckie (w tys.)			Obwody zaporoskie (w tys.)		
	1959	1989	2001	1959	1989	2001
Ukraińcy	2368,1	2693,4	2744,1	999,4	1308,0	1364,1
Rosjanie	1601,3	2316,1	1844,4	379,1	664,1	476,7
Bułgarzy	–	7,2	4,8	36,6	34,6	27,8
Białorusini	63,3	76,9	44,5	9,7	18,4	12,7
Grecy	93,2	83,7	77,5	–	2,1	2,2
Żydzi	42,5	28,1	8,8	20,9	14,4	4,4
Tatarzy	24,5	25,5	19,2	–	5,3	5,2
Ormianie	–	10,1	15,7	–	2,5	6,4
Niemcy	–	6,3	4,6	–	2,3	2,2
Polacy	–	6,9	4,3	–	2,5	1,8
Razem z innymi	4262,0	5311,8	4825,6	1463,8	2074,0	1926,8

Liczba osób narodowości ukraińskiej z roku 1959 i 1989 w obydwu obwodach wzrosła umiarkowanie. Szczególną uwagę zwraca liczba osób deklarujących się jako Rosjanie, która wzrosła niemal dwukrotnie. Wzrastała także liczba ludności etnicznie rosyjskiej, która mieszkając na Ukrainie, na południowo-wschodnich jej rubieżach, w zasadzie nie musiała znać języka ukraińskiego, ponieważ rosyjski stawał się oficjalnym językiem urzędów, szkół etc. Eberhardt zwraca uwagę, że najbardziej znamiennej cechą okresu 1959-1970 był szybki wzrost liczby tzw. zrusyfikowanych Ukraińców. W 9 obwodach, w tym w donieckim i zaporoskim, liczba ta zwiększyła się o co najmniej 50% [Eberhardt 1994: 225]. Spis ludności z roku 1959 w Donieckim nie uwzględnia narodowości bułgarskiej, ormiańskiej, niemieckiej, polskiej, w Zaporoskim – greckiej, tatarskiej, ormiańskiej, niemieckiej, polskiej. Nie dziwi wzrost liczby Białorusinów. Przemieszczanie się ludności w jednym organizmie państwowym nie stwarzało problemów, być może jest to wynik migracji zarobkowej, w Doniecku bowiem zawsze można było znaleźć zatrudnienie bez większego wysiłku. W obwodzie donieckim z 63,3 tys. osób deklarujących się jako Białorusini w roku 1959 liczba ta wzrosła do 76,9 tys. osób w roku 1989, w zaporoskim natomiast z 9,7 tys. do 18,4 tys., tj. prawie 50% wzrostu narodowości białoruskiej. Widoczny jest w obu obwodach spadek liczby osób narodowości greckiej i dość znaczny – żydowskiej. W obwodzie donieckim liczba osób narodowości żydowskiej obniżyła się o 14,1 tys. w latach 1959-1989.

Tabela 2. Grupy narodowościowe w obwodach donieckim i zaporoskim w latach 1989 i 2001

Rok Narodowość	Liczba ludności w obwodzie donieckim (w %)		Liczba ludności w obwodzie zaporoskim (w %)	
	1989	2001	1989	2001
Ukraińcy	50,7	56,9	63,1	70,8
Rosjanie	43,6	38,2	32,0	24,7
Bułgarzy	0,14	0,1	1,7	1,4
Białorusini	1,45	0,92	0,9	0,7
Grecy	1,61	1,58	0,1	0,1
Żydzi	0,53	0,18	0,7	0,2
Tatarzy	0,48	0,44	0,3	0,3
Ormianie	0,19	0,33	0,1	0,3
Niemcy	0,12	0,1	0,1	0,1
Polacy	0,13	0,09	0,1	0,1
Razem z innymi	1,08	1,17	0,9	1,3

Stosunki ludnościowe w obwodach donieckim i zaporoskim z lat 1989 i 2001 wskazują na pewne zmiany. Zauważamy, że zmniejsza się liczba Rosjan w Donieckim o 5,4%, w Zaporoskim o 7,3%, być może na skutek budzenia się tożsamości ukraińskiej. Widoczny tu jest wzrost, w obwodzie donieckim o 6,2%, w zaporoskim – 7,7%. W roku 2001 w stosunku do roku 1989 zmniejsza się liczba Bułgarów, Białorusinów, Żydów, Ormian i Polaków na obu interesujących nas terenach. Niepokojącym faktem jest zmniejszanie się liczby ludności polskiej w obu obwodach. Być może jest to skutek małej świadomości narodowej, a także jeszcze panujący strach posowiecki. Co do Polaków, wiem, że liczby w statystykach są zaniżone, wielu moich informatorów przyznawało się bowiem do zatajania polskości przy ostatnim spisie w roku 2001.

Niewielkie zmiany w spadku liczebności da się zauważyć również u Greków, Tatarów, Niemców. Pociesza jedynie fakt, że nadal w tym regionie istnieje wielonarodowość i wielokulturowość, która z każdym rokiem się rozwija. Spodziewać się należy, że w następnym spisie ludności przedstawiciele każdej z narodowości opanują strach i zadeklarują swą narodowość nie według posiadanego dowodu osobistego państwa ukraińskiego, lecz według własnego poczucia narodowego. W roku 2001 mieszkali w obydwu obwodach 130 różnych grup etnicznych i narodowych.

Podsumowując, można stwierdzić, że na terytorium południowo-wschodniej Ukrainy od dawna zamieszkiwali przedstawiciele różnych narodów, kultur i tradycji. Był to więc region charakteryzujący się przenikaniem wzajemnych wpływów. Ważny etap rozpoczął się na początku wieku XVI migracjami z ziem ukraińskich i państwa moskiewskiego. Najpierw zasiedlanie miało charakter rzadkiej kolonizacji. Osiedlali się tu głównie przemysłowcy, kozacy, oraz chłopci-uciekiniery. Następnie miała miejsce migracja państwowa (XVI i pierwsza połowa XVII w.), gdy osiedlano obrońców południowego pogranicza

od Tatarów. Następnie przybywali chłopci. Warto zaznaczyć, że równocześnie, a głównie od wieku XVIII odbywała się kolonizacja tych terenów przez przesiedleńców cudzoziemców, którzy wnieśli największy wkład kulturowy i przemysłowy w rozwój tego regionu. W większości osiedlali się oni w zwartych grupach (osadach, wsiach) – co sprzyjało ich szybkiemu wzrostowi. Industrializacja, a następnie „stalinizacja” regionu powodowała likwidację części grup narodowościowych i ich asymilację, co miało doprowadzić do jedyne go języka, tj. rosyjskiego i jedyne go narodu, tj. „radzieckiego”. Na skutek tego dzisiejsze oblicze regionu jest językowo dosyć jednolite, głównie rosyjskojęzyczne. W rezultacie przemian politycznych po 1991 roku da się zauważyć, że region nabiera znowu charakteru wielokulturowego.

BIBLIOGRAFIA

- Afanasiewa/Pawłow 2005 – Афанасьєва Л.В., Павлов О.О., *Чеське культурно-просвітницьке товариство як осередок збереження етнічної самоідентичності*, [w:] *Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2005*, s. 78-81.
- Alter 2000 – Альтер М., *Полтора века спустя в содружестве народов Донетчины. Страницы истории евреев в регионе*, [w:] *Межэтнические культурные связи в Донбассе: история, этнография, культура, Донецк, 2000*, s. 37-44.
- Babycz 2002 – Бабич В.В., *Політика етноциду на півдні України в умовах другої світової війни*, [w:] *Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003*, s. 108-111.
- Bielikowa 2005 – Белікова Н., *Формування етноконфесійного простору Донбасу (на прикладі Донецької області): постановка проблеми*, Донецьк 2005 [http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/1_2005/articles/stat21.html]
- Czislennost' 1991 – *Численность населения Запорожской области (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.)*, Запорожье 1991.
- Dowidnyk – *Етнічні спільноти України. Довідник*, Київ 2001.
- Dyngies 1994 – Дынгес А.А., *Римско-католическая церковь в Приазовье в начале XX в.* [w:] *Летопись Донбасса. Краеведческий сборник, Донецк 1994*, s. 107-111.
- Eberhardt 1994 – Eberhardt P., *Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku*, Warszawa 1994.
- Iwanowa 1979 – Иванова Ю.В., *Особенности формирования хозяйственного комплекса многонационального района Приазовья*, [w:] *Культурно-бытовые процессы на юге Украины. – Москва 1979*, s. 74-91.
- Krasnonosów 1992 – Красноносков Ю.Н., *Демографические изменения в составе шахтеров Донбасса в 1926-1932*, *Летопись Донбасса*, Вып. 1, Донецк 1992.
- Krylow/Moskalew 2003 – Крылов Н.В., Москалев С.В., *Армяне Мелитополя*, [w:] *Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2005*, s. 99-102.
- Kuromija 2002 – Куромія Г., *Свобода і терор у Донбасі. Українсько-російське прикордоння, 1870-1990-і роки*, Київ 2002.
- Łozko 2005 – Лозко Г., *Етнологія України*, Київ 2001.

- Michajłow 2006 – Михайлов Б., *Мелитополь. Природа, археология, история, Запорожье* 2006.
- Narody 1997 – *Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури)*, Запоріжжя 1997.
- Nowikow 2007 – Новиков А.В., *Гусарка. Статьи и документы по истории села, Запорожье* 2007.
- Obidionowa 1998 – Обидьонова О.В., *Зміни в національному складі населення Донецького басейну в 20-30-роки ХХ, Нові сторінки історії Донбасу*, Кн. 6., Донецьк 1998.
- Paczew 2003 – Пачев С., *Приазовські болгари: проблема збереження культурної спадщини*, [w:] Державна етнопонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003, s. 71-73.
- Paczew 2007 – Пачев С., *Возникновение болгарских сел в Северном Приазовье (1861-1863)*, Мелитополь 2007.
- Pirko 2002 – Пирко В.А., *Заселение Донбасса в XVI-XVIII вв., Новые страницы истории Донбасса*, Донецк, 1992.
- Pirko 2003 – Пирко В.А., *Заселення і господарське освоєння степової України в XVI-XVIII ст.*, Донецьк 2004.
- Pirko 2003 – Пирко В.А., *Заселення Донеччини у XVI-XVIII ст. (Короткий історичний нарис і уривки з джерел)*, Донецьк 2003.
- Popenko/Morozowa 2003 – Попенко Я.В., Морозова О.Л., *Заселення запорізького Приазов'я німецькими колоністами у XVIII-XX ст.*, [w:] Державна етнопонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України, Запоріжжя 2003, s. 79-81.
- Sokołowska 2005 – Соколовська Г.М., *Греки півдня України: історія та сучасність* [w:] Державна етнопонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах півдня України, Запоріжжя 2005, s. 114-116.
- Suprunenko 2007 – Супруненко В., *Запорожский край*, Запоріжжя 2007.
- Ukrajina 2003 – *Україна поліетнічна, упорядники І. Винниченко, П. Лойко*, Київ 2003.
- Wilson 2004 – Wilson A., *Ukraińcy*, Warszawa 2004.

THE ETHNIC STRUCTURE OF THE TERRITORIES OF SOUTH-EASTERN UKRAINE

Summary

In her article the author analyses ethnic differentiation in the Donetsk and Zaporozhe regions in South-Eastern Ukraine. These areas first were a target of colonisation in order to establish a new fuel-metallurgical basis for the Russian Empire by developing the Donetsk coal industry and strengthening agriculture by colonising the steppes near the Black and Azov Seas. An important stage in the settlement of these areas occurred at the beginning of the 16th century, when early settlers, mainly Ukrainian manufacturers, Cossacks and peasants-refugees, arrived. The next step came in the 16-18th centuries, when the defence of the southern borderland from Tartar invasions took place. From the 18th century onwards foreign newcomers contributed to the cultural and industrial development of this region. They settled mainly in compact groups. The characteristics of settlement and development of such groups as Bulgarians, Germans, Jews, Czechs, Tartars, Poles, and Armenians are analysed in this article, too. The population censuses of the years 1959, 1989, 2001 are taken into account.

- *HELENA KRASOWSKA*

The industrialisation and later "Stalinisation" of the region led to the liquidation of part of some ethnic groups and to their enforced assimilation, in an effort which was supposed to create a homogeneous Soviet people. However, as a result of political changes since 1991, the region is becoming multicultural again.

Keywords: Ukraine, ethnic minorities, assimilation, multiculturalism